

Rozhovor s Petrem Fialou

07.února 2007 Zbyněk Klíč

Co je podle Vás hlavní příčinou toho, že Česká republika neměla osm měsíců vládu s důvěrou Poslanecké sněmovny?

Příčin je řada - od výsledku voleb až po povolební jednání politických aktérů - a byly již většinou obsáhle komentovány. Jedna podstatná však zmiňována nebyla. V českém veřejném prostoru se nevytvořil dostatečný společenský tlak na politické aktéry, který by je nutil vládu rychle sestavit nebo dospět k novým volbám. Podobná situace jako u nás byla nedávno např. v Německu či Rakousku, ale tamní političtí aktéři byli společností, jejichmi nejrůznějšími zprostředkujícími strukturami, nuceni hledat rychlejší cesty k vládě. Absence této společenské vůle souvisí s některými vzorci české politické kultury, a tedy i s problematickým chápáním politiky a jejích institucí, které se zde z různých historických důvodů vytvořilo. Česká společnost se často, řečeno ovšem s jistou nadsázkou, ve veřejném prostoru prezentuje jako nezúčastněný pozorovatel, který povýšeně sleduje, co politici udělají. Kromě toho se ukázalo, že naše ústava je možná teoreticky výborná, jak ji donekonečna hájí někteří její spoluautoři, ale neplní dobře jednu ze základních funkcí ústavy, kterou je definice politického systému. Ústava ČR systém nedefinuje dostatečně (v oblasti postupů a časových lhůt) a předpokládá existenci a dodržování jakýchsi nepsaných pravidel, která se u nás na rozdíl od kontinuálních, např. anglosaských demokracií nemohla vytvořit.

Jak byste zhodnotil chování jednotlivých aktérů povolebního vyjednávání?

Slabý společenský tlak na vytvoření vlády umožnil politickým aktérům dlouho uplatňovat strategie, které směřovaly k maximálně možnému prosazení svých zájmů, což samozřejmě nevedlo k vytvoření vlády, jež musí být s ohledem na okolnosti kompromisem. Z hlediska výsledku nepochybně nejvíce uspěly ODS a Strana zelených, byť z různých příčin. ČSSD od nešťastného povolebního projevu předsedy Paroubka zvolila strategii, která neodpovídala její momentální politické síle a proto nemohla být pro sociální demokraty přínosná, postup KDU-ČSL by vyžadoval samostatný rozbor. Vedení ODS sice udělalo některé chyby a strana si při hledání vhodného postupu dovolila ten nebezpečný luxus, že veřejně začala řešit vnitřní spory, ale s ohledem na chyby soupeřů se to jejího postavení výrazněji nedotklo. Měla i štěstí, např. při pokusu ČSSD a KDU-ČSL vytvořit koalici s podporou komunistů, ale štěstí k úspěšné politice patří. Podstatná byla ještě jedna věc: dodržování určitých zásad ze strany Topolánkova vedení ODS, což při vyjednávání ve střednědobé perspektivě vždy poskytuje výhodu, i když se to tak při povrchním pohledu nemusí jevit. Celkově je však třeba připomenout, že jednání politických aktérů není ovlivněno jen jejich úmysly, ale také strukturou a funkcemi systému, v němž se pohybují. Manévrovací prostor zde tentokrát nebyl velký.

Jednou z příčin volebního patu je i volební systém. Měl by se podle Vás ten stávající reformovat? Jakým směrem?

Považuji dlouhodobě za vhodnou úpravu volebního mechanismu směrem k posílení většinových prvků, a to i v případě zachování poměrného systému. Důvodů lze pro to nejpozději od poloviny 90. let najít mnoho a úpravu je možné i dobře teoreticky podložit. Pravděpodobnost dosažení dostatečné a ideově soudržné vládní většiny by byla mnohem vyšší. Žádný mechanismus převodu hlasů na mandáty ovšem nezaručí, že se situace velmi podobné té dnešní nemohou opakovat. Je také nutno připomenout, že současný „pat“ má systémové příčiny, ale neodráží rozložení voličů a politických subjektů na pravo-levé škále. Zelení nejsou středopravou stranou a to, že tuto funkci v systému nyní do určité míry plní, je jen krátkodobý stav. Je tomu tak proto, že pozice politických stran nezávisí jen na programovém vymezení či zvolené strategii, ale na podmínkách a prostoru, který je v daném systému „volný“.

Domníváte se, že neschopnost dohodnout se na vládě je odrazem dlouhodobějších tendencí v české politice?

Nepochybně a některé jsem zde již zmínil. Snad bych ještě přidal existenci netransformované komunistické strany s dříve nulovým a dnes velmi nízkým koaličním potenciálem, což vedle volebního systému, politicko-kulturních vzorců a dalších faktorů, utváření funkčních vlád ještě více komplikuje.

Které řešení je podle Vás ze systémového hlediska nejvhodnější pro Českou republiku?

Dobré řešení musí být také politicky prosaditelné. Z tohoto hlediska by pravděpodobně stačilo zpřesnění ústavních postupů a mírná úprava volebního systému směrem k posílení většinových prvků. A ještě bychom potřebovali, aby česká společnost, včetně svých elit, politiku nechápala jako nutné zlo, zábavu či něco zbytečného, ale jako nezbytný nástroj pro realizaci zájmů a metodu řešení společenských konfliktů. Potom by i „produkce politiky“ byla kvalitnější.

Petr Fiala (* 1964)

- rektor Masarykovy univerzity
- profesor politologie
- autor několika desítek monografií a studií
- odborný zájem: strany a stranické systémy, zájmové skupiny, Evropská unie